

УДК 37.01:321.011:001.895

М. Я. Сяменчык, доктар гістарычных навук, прафесар, загадчык кафедры (БДТУ)**УДАСКАНАЛЕННЕ ІДЭАЛАГІЧНАЙ І ВЫХАВАЎЧАЙ РАБОТЫ Ў ТЭХНІЧНЫХ ВНУ
Ў ПРАЦЭСЕ ЎКАРАНЕННЯ АДУКАЦЫЙНЫХ ІНАВАЦЫЙ**

У артыкуле абгрунтоўваецца неабходнасць удасканалення ідэалагічнай і выхаваўчай працы ў тэхнічных ВНУ ў працэсе ўкаранення інавацыйных тэхналогій ў сферу адукацыі. Характарызуецца ўзровень грамадзянскага, патрыятычнага і маральнага выхавання студэнтаў. Вызначаецца ідэйна-выхаваўчы ўзровень вучэбна-метадычнай літаратуры па грамадскіх дысцыплінах. Фармулююцца прапановы па павышэнні эфектыўнасці ідэйна-выхаваўчага ўздзеяння на студэнтаў.

Need of improvement of ideological and educational work for technical colleges locates in article in the course of introduction of innovative technologies in education. Level of civil, patriotic and moral education of students is characterized. Ideological and educational level of educational and methodical literature is determined by public disciplines. Offers on increase of efficiency of ideological and educational impact on students are formulated.

Уводзіны. Важнай асаблівасцю развіцця нашай краіны стала распрацоўка і ўкараненне інавацыйных тэхналогій. Не абыйшлі яны і сістэму асветы. Па словах старшыні парламенцкай камісіі па адукацыі, культуры, навуцы і навукова-тэхнічным прагрэсе В. М. Здановіча, «інавацыйная дзейнасць у сферы адукацыі ўяўляе сабой працэс укаранення ў практыку апрабаваных у ходзе эксперыментальнай дзейнасці вынікаў фундаментальных і прыкладных навуковых даследаванняў. Гэты від дзейнасці, – піша В. Здановіч, – будзе накіраваны на абнаўленне зместу адукацыйных праграм і павышэнне якасці адукацыі шляхам рэалізацыі эксперыментальных інавацыйных праектаў» [1]. У лістападзе 2011 г. у падтрымку інавацыйнай дзейнасці ў ВНУ выказаліся ўдзельнікі X Міжнароднай навукова-метадычнай канферэнцыі «Вышэйшая школа: праблемы і перспектывы», якая адбылася ў Мінску. Але, на жаль, канферэнты ні словам не прыгадалі той акалічнасці, што ўкараненне адукацыйных інавацый павінна суправаджацца адпаведнымі зменамі ў сферы ідэалагічнай і выхаваўчай працы ў ВНУ, асабліва тэхнічных, дзе найбольш востра адчуваецца дэфіцыт гуманістычных ідэй.

Асноўная частка. Аргументуючы неабходнасць інавацый, намеснік міністра адукацыі Рэспублікі Беларусь А. Жук справядліва заўважыў, што «тыя веды, якія выпускнік ВНУ атрымоўвае на першым курсе, да пятага курса ўжо робяцца састарэлымі» [2]. Сапраўды, у адозненне ад дыдактычнай складаючай адукацыі, якая патрабуе пастаяннага абнаўлення, яе выхаваўчы напрамак застаецца нязменным, у тым ліку фарміраванне духоўна-маральных каштоўнасцей асобы, грамадзянскасці, патрыятызму, нацыянальнай самасвядомасці, адказнасці, працавітасці, здаровага ладу жыцця.

Агульнавядома, што каштоўнасці, якія закладваюцца ў дзяцінстве, не маюць, так бы мо-

віць, «тэрміну захоўвання», павінны захоўвацца на працягу ўсяго жыцця і не губляцца нават ва ўмовах глабалізацыі, пашырэння тэхнакратычных, спажывецкіх і іншых ідэй.

Гэтая з’ява не новая. Аб ёй сталі пісаць 5 і болей гадоў таму. Так, група аўтараў Інстытута філасофіі НАН Беларусі ў сваёй працы звярнула ўвагу на ўзмацненне ў сусветнай інфармацыйнай прасторы прапаганды амерыканскага ладу жыцця і амерыканскай сістэмы каштоўнасцей. Рычагом іх укаранення зрабілася інфармацыйна-псіхалагічная зброя і з яе дапамогай стала магчымай адпаведная змена паводзін людзей. [3, с. 40]. Адзін з вядучых работнікаў-грамадзянаўцаў Беларусі прафесар Т. Адула, звяртаючыся да праблем выхавання, указваў на сур’ёзныя пралікі ў тым беларускага тэлебачання і радыё. «Недастаткова абараняюцца нацыянальныя ўстоі і не фармуецца грамадзянін-патрыёт ужо нават таму, – піша прафесар, – што ў асноўным трансляюцца замежныя фільмы, серыялы, у якіх амаль нічога няма характэрнага для беларускага этнасу. FM-радыё не фармуе высокіх духоўна-маральных якасцей, духоўна-патрыятычнага светапогляду чалавека» [4]. «Са шкадаваннем даводзіцца канстатаваць, – пісаў доктар філасофскіх навук А. Восіпаў, – крайне нізкі ўзровень патрыятычнай свядомасці, асабліва ў моладзі» [5].

Частка навукоўцаў і практыкаў, асабліва са сферы дзяржаўнай службы, бачыла выйсце са становішча ва ўзмацненні ідэалагічнай работы. Так, у 2006 г. памочнік старшыні Дзяржаўнага камітэта пагранічных войск Рэспублікі Беларусь, даследчык праблемы інфармацыйных войн палкоўнік В. К. Бутранец выказаў думку, што для прадухілення іх негатыўнага ўздзеяння на грамадзян нашай рэспублікі, у тым ліку моладзі і студэнтаў, патрэбна: «пастаянна і сістэмна растлумачваць дзяржаўную палітыку, выклікаць пастаянную цікавасць да яе; узбройваць ведамі

па асновах ідэалогіі беларускай дзяржавы; паказваць ход і паўнату рэалізацыі дзяржаўнай палітыкі ў дзейнасці ўладных структур, якія забяспечваюць нацыянальную бяспеку; вывучаць і аналізаваць сацыяльныя арыенціры моладзі, яе адносіны да дзяржаўнай палітыкі; процідзейнічаць негатыўнаму інфармацыйна-псіхалагічнаму ўздзеянню; выпрацоўваць здольнасць разбірацца ў пытаннях дзяржаўнай палітыкі, абараняць яе» [6].

На нашу думку, аўтар па вартасці ацаніў значнасць ідэйна-выхаваўчай працы сярод моладзі з мэтай прадухілення яе духоўнай дэградацыі. Прыкладна такую ж задачу перад грамадазнаўцамі паставіў Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь А. Р. Лукашэнка на Першым з'ездзе навукоўцаў Беларусі, заявіўшы, што навука павінна «актыўна спрыяць таму, каб кожны беларускі грамадзянін адчуваў непарыўную сувязь са сваёй радзімай, яе гісторыяй, культурай і ідэалогіяй. У гэтым важнейшая сацыяльная і палітычная роля гуманітарных навук» [7].

Можна меркаваць, не ўсе гуманітарыі аднолькава станоўча ўплывалі на пачуцці навучэнцаў, паколькі не ўсвадамлялі, што канкрэтна трэба выхоўваць, якія каштоўнасці ўзбагачаць. Што датычыць студэнцкіх дапаможнікаў, то іх колькасць пакуле пераўзыходзіць якасць. Так, нават у існуючых праграмах і дапаможніках па ідэалогіі беларуская мова не названа ў якасці каштоўнасці. Наступствы такога да яе стаўлення можна бачыць ўжо зараз. У выніку зачыняюцца цэлыя спецыяльнасці ў ВНУ (у БДПУ імя М. Танка, МДУ імя А. Куляшова), сфера ўжытку мовы звужаецца. Да прыкладу, у нумары № 6 часопіса «Вышэйшая школа» за 2011 год загаловаўкі артыкулаў пазначаны па-беларуску, а іх змест – па-руску. У выніку, такое стаўленне да беларускай мовы недалёка і да адпаведнага стаўлення да беларускай гісторыі. Так, нядаўна адзін прафесар публічна выказаўся ў тым сэнсе, што шляхта накітал Радзівілаў, Агінскіх, Сапегаў і інш. не мае нічога агульнага з беларускім народам. Але неўзабаве сам Прэзідэнт аддаў загад аб аднаўленні вытворчасці сліцкіх паясоў [8]. Запытаць бы таго прафесара, ці варта лічыць тыя паясы здабыткам толькі шляхецкай культуры. Пытанне рытарычнае, бо адразу просіцца на ўспамін верш М. Багдановіча «Сліцкія ткачыкі».

Амаль адначасова ў нумары галоўнай рэспубліканскай газеты з'явілася паведамленне аб тым, што на выставе ў Вільні змешчана Евангелле XV ст. з Жыровічаў з запісам Л. Сапегі па-старабеларуску аб дараванні Жыровіцкаму манастыру зямельных уладанняў [9]. Гэты факт адраецца не толькі аматарам гісторыі, але і тым палітычным спекулянтам, якія бачаць ў шляхце выключна паланізатараў-каталікоў.

У ліку сур'ёзных недахопаў існуючых дапаможнікаў па гісторыі і асновах ідэалогіі, якія абавязкова патрэбна выправіць, гэта прыніжэнне асобнымі аўтарамі значнасці дзяржаўных утварэнняў на Беларусі дасавецкага перыяду. Відавочна, такое становішча не спрыяла і наўрад ці будзе спрыяць ідэйна-выхаваўчай працы зараз, калі сацыяльна-гуманітарны блок у ВНУ ізноў падлягае істотнаму скарачэнню.

Таму трэба актыўна рэагаваць на паспешлівыя выказванні асобных дзеячаў, якія ўзялі на сябе ролю суддзяў адносна паходжання беларускага народа, што беларусам шанаваць як каштоўнасць, а што не. Аб неабходнасці развіцця этнічнай самасвядомасці студэнтаў праз гісторыю ў свой час слушна напісалі выкладчыкі Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны Г. В. Гатальская і Н. М. Зайцава [10].

Даўно заўважаны дабратворны прынцып выхавання на лепшых прыкладах і жыцці вялікіх асобах. У справе выхавання нацыянальнай самасвядомасці гісторыя Беларусі – першы памочнік нават тады, калі гэта пачуццё так і не ўкаранілі бацькі і школа. На семінарах павінна стаць правілам гутарка аб славуных людзях нашай мінуўшчыны, у тым ліку небеларусах, хто прынёс ёй карысць, ратную ці духоўную. Мяркуюем, у кантэксце кожнай тэмы такія асобы знойдуцца. Варта толькі, каб знайшліся добраахвотнікі ўзнёсла, але без залішняга пафасу, пра гэта расказаць. Нарэшце, аддаючы даніну павагі продкам, трэба навучыць маладых людзей паважаць жывых землякоў, прычым незалежна ад іх этнічнай прыналежнасці, дэманструючы тым самым найбольш уласціваю беларусам ментальную рысу – талерантнасць.

Разам з тым вядома, што выхоўваць толькі на станоўчых прыкладах – сур'ёзная педагогічная памылка. Каб патрыятызм студэнтаў не рассыпаўся ў порах ад сутыкнення з няпраўдай або злом, на занятках не трэба хаваць ні «чорных старонак» і не пакідаць «белых плям». Лепшым для таго сродкам можа паслужыць знаёмства навучэнцаў з дакументальнымі крыніцамі, новымі публікацыямі, сведкамі падзей і г. д. Без судакранання з гісторыяй не будзе сапраўднага асэнсавання ўласнага «я» як часцінкі народа, асэнсавання месца свайго народа сярод іншых этнасаў, урэшце не будзе таго, што завецца нацыянальнай самасвядомасцю.

Па вопыту працы можна меркаваць, што найважнейшым сродкам умацавання нацыянальнай свядомасці на занятках па гісторыі Беларусі ў кантэксце той ці іншай тэмы з'яўляецца выступленне студэнтаў з дакладамі або паведамленнямі аб родных мясцінах. Даўно мінуў той час, калі студэнтаў – выхадцаў з вёскі або мястэчка, трэціравалі за адзенне айчынным

вытворчасці, адсутнасць «гарадскіх» манер, за мову і г. д. Сёння ж, па меры пашырэння глабалізацыі, для нашага народа ўзрастае праблема захавання нацыянальнай ідэнтычнасці. З усведамленнем таго і патрэбна вывучаць айчынную гісторыю.

У ліку сродкаў, неабходных для ўзмацнення уздзеяння гісторыі Беларусі на розум і душы юных грамадзян рэспублікі, варта назваць відэа- і аўдыапрадукцыю нашых адукацыйных цэнтраў, якая толькі з'яўляецца ў ВНУ. Менавіта з іх дапамогай у сціслы час, адведзены для вывучэння гісторыі, магчыма істотна палепшыць сітуацыю. Усім зразумела, што новае стагоддзе і тысячагоддзе настойліва патрабуюць новых сродкаў навучання і выхавання.

Аптымістычны настрой ідэалагічных работнікаў і педагогаў пэўным чынам яшчэ захоўваецца, дзякуючы прыняццю ў мінулым годзе нашым парламентам Кодэкса Рэспублікі Беларусь аб адукацыі. Адзін з яго распрацоўшчыкаў В. Здановіч адмыслова падкрэсліў, што «выхаванне будзе грунтавацца на агульначалавечых, гуманістычных каштоўнасцях, культурных і духоўных традыцыях беларускага народа, адбіваць інтарэсы асобы, грамадства і дзяржавы» [1], як раз усё тое, над чым пастаянна працавалі і працуюць педагогі ўсіх, у тым ліку вышэйшых навуковых устаноў.

На хвалі ўзросшай цікавасці грамадства да інавацый асобныя выкладчыкі ВНУ могуць паддацца спакусе любым спосабам выявіць сваю арыгінальнасць, а сваю выхаваўчую працу будаваць не столькі лепш, колькі інакш. У лепшым выпадку, метады выхавання могуць быць мадэрнізаваны, але інавацыя – гэта прынцыпова іншая з'ява, якая істотна змяняе не толькі адукацыйныя тэхналогіі, а абумоўлівае ўтварэнне новай сістэмы выхавання. Па-другое, інавацыя заўсёды ўтрымлівае новае рашэнне актуальнай праблемы і яе (інавацыі) выкарыстанне вядзе да якаснай змены ўзроўню развіцця асобы студэнта. Паводле артыкула 18 Кодэкса аб адукацыі, першаступеннай яе задачай з'яўляецца фармаванне грамадзянскасці, патрыятызму і нацыянальнай самасвядомасці на аснове дзяржаўнай ідэалогіі» [11]. Гэта праца вялася выкладчыкамі ўсіх ВНУ, у тым ліку і БДТУ, на працягу існавання суверэннай Рэспублікі Беларусь, але, як адзначалася вышэй, аптымістычных заяў аб паспяховасці гэтай працы мы не чулі ні ад кіраўніцтва краіны, ні ад грамадскасці. Больш за тое, у нашы дні, каб студэнт на словах і на справе ўвабраў у сабе і выявіў значаныя якасці, звычайных захадаў, якімі мы карысталіся раней, ужо не стае. Таму патрэбна кардынальна мяняць сістэму ўздзеяння на вы-

хаванцаў. Так, калі выхаванне азначаных якасцей павінна адбывацца на аснове тэарэтычнага засваення зместу дзяржаўнай ідэалогіі, то варта пачынаць менавіта з яе, дакладней, з асэнсавання яе зместу, па сутнасці, вельмі складанага для засваення не толькі студэнтамі, але і выкладчыкамі негуманітарных дысцыплін. Прызначаныя куратарамі гэтыя выкладчыкі наўрад ці здолеюць падрыхтаваць паўнаўвартую гутарку са сваімі выхаванцамі на ідэа-выхаваўчыя тэмы. Каб праблема выхавання патрыятызму, грамадзянскасці і г. д. набыла прыкметы паступовага вырашэння, патрэбна арганізаваць шэраг тэарэтычна-метадычных семінараў па асновах ідэалогіі беларускай дзяржавы для ўсіх выкладчыкаў, асабліва тых, хто не вывучаў яе як дысцыпліну. Калі сыходзіць з таго, што любая ідэалогія – гэта сістэма каштоўнасцей, то варта кожную з іх вылучыць, класіфікаваць, падрабязна разгледзець, засвоіць самім і толькі потым на іх аснове выходзіць іншых.

За пераходам выкладання ідэалогіі беларускай дзяржавы на беларускую мову трэба перавесці палітычнае інфармаванне, матэрыялы адзіных інфармацыйных дзён, куратарскія гутаркі ў студэнцкіх групах і пакоях інтэрнатаў, гутаркі і лекцыі выкладчыкаў ва ўніверсітэце і інтэрнатах. Наогул, уся ідэалагічная і выхаваўчая праца, якая існавала ў ВНУ да гэтага часу, павінна праводзіцца на беларускай мове.

Кампетэнтныя асобы з ліку праваахоўных, ідэалагічных, адміністрацыйных і інш. работнікаў усведамляюць, што моладзь павінна мець свайго кшталту «ідэалагічную прышчэпку», якая б прадухіліла пранікненне азначаных ідэй у школу, універсітэт, акадэмію і г. д. Важна распачаць гэтую працу ў прафілактычных мэтах, усімі сіламі і сродкамі, у першую чаргу праз тэарэтычнае (для розных узроставых катэгорый) вывучэнне асноў ідэалогіі беларускай дзяржавы і яе практычнае засваенне падчас семінарскіх (ці іншых) заняткаў. У гэтай працы асноўны цяжар мусіць быць ускладзены менавіта на дзяржаўны друк, які паспрыяе асэнсаванню навучэнцамі дысцыпліны. Змешчаныя пад адмысловай рубрыкай яны адразу прыцягнулі б увагу зацікаўленых асоб. Журналісцкая прымаўка «Газета жыве адзін дзень» мае права на існаванне, але не ў дачыненні дзяржаўнага друку, бо ідэалагічныя падборкі мелі б доўга-тэрміновае прызначэнне.

Важнейшым кампанентам ідэалагічнага выхавання з'яўляецца публікацыя матэрыялаў на беларускай мове. Працяглае зняважлівае стаўленне да яе з боку адпаведных структур і асобных чыноўнікаў, акрамя іншага, ставіць пад сумненне паспяховасць лозунга «Купляйце беларускае!».

У ліку інавацыйных у першую чаргу павінна ўкараняцца інфармацыйная тэхналогія (у тым ліку сіламі саміх навучэнцаў – стварэнне сайтаў, прэзентацый, падрыхтоўка інфармацыйных блокаў і інш.). Так, першы намеснік главы Адміністрацыі Прэзідэнта А. Радзькоў высока ацаніў студэнцкую віртуальную газету Полацкага дзяржуніверсітэта [12]. Відавочна, што і такая форма ідэалагічнай і выхаваўчай работы мае вялікую будучыню.

Выкладчык, які здзяйсняе ідэалагічную і выхаваўчую працу, павінен памятаць, што асноўны аб'ект яго дзейнасці – асоба студэнта. А студэнт не павінен толькі назіраць за працай выкладчыка, а быць у курсе задач адукацыйнага працэсу і актыўна спрыяць іх рэалізацыі. Таму павінна спрыяць уся выхаваўчая сістэма ў ВНУ, арыентаваная на пераўтварэнне вучэбна-дысцыплінарнай мадэлі ўзаемадзеяння выкладчыкаў і студэнтаў у асабова-арыентаваную. Толькі тады, калі азначаныя змены будуць мець сістэмны і мэтанакіраваны характар, калі яны зробіцца пастаяннымі і будуць абнаўляцца на аснове перыядычнага аналізу ідэалагічнай і выхаваўчай дзейнасці ва ўніверсітэце, то інавацыя сапраўды будзе мець месца і прыносіць вынік.

Заклучэнне. Такім чынам, пераходам тэхнічных ВНУ на чатырохгадовы тэрмін навучання і адпаведнага скарачэння выкладання сацыяльна-гуманітарнага блоку праблема ідэалагічнай і выхаваўчай працы яшчэ больш актуалізуецца. Важнейшымі актам, які можа мець інавацыйны характар, павінна стаць выкладанне асноў ідэалогіі беларускай дзяржавы і гісторыі Беларусі менавіта на беларускай мове. Калі сыходзіць з таго, што асноўнае ідэйна-выхаваўчае ўздзеянне на студэнтаў адбываецца менавіта праз вывучэнне імі грамадскіх дысцыплін, то патрэба ў гэтай навацыі не павінна выклікаць пярэчанняў у тых, хто сапраўды зацікаўлены ў станоўчых выніках выхавання.

Літаратура

1. Зданович, В. М. Кодекс Республики Беларусь об образовании как стратегия инновационной модернизации системы образования страны /

В. М. Зданович // Высэйшая школа. – 2011. – № 6. – С. 12.

2. Жук, А. И. Тенденции и перспективы развития национальной системы высшего образования / А. И. Жук // Высэйшая школа. – 2011. – № 6. – С. 3–6.

3. Проблема информационной безопасности в постиндустриальном обществе. – Минск: Белорусская наука, 2005. – 176 с.

4. Адула, Т. Захаванне нацыянальнай культуры / Т. Адула // Беларуская думка. – 2005. – № 7. – С. 23–24.

5. Осипов, А. Наша сила – в подлинном патриотизме / А. Осипов // Беларуская думка. – 2005. – № 1. – С. 17.

6. Бутранец, В. К. Роля ідэалогіі ў інфармацыйным проціборстве ў XXI стагоддзі / В. К. Бутранец // Беларускі гістарычны часопіс. – 2007. – № 6. – С. 7.

7. Стратегия будущего: выступление Президента Республики Беларусь Александра Лукашенко на Первом съезде ученых Беларуси (02.11.2007) [Электронный ресурс]. – 2007. – Режим доступа: <http://president.gov.by>. – Дата доступа: 10.03.2012.

8. 200 лет спустя возрождается производство случких поясов // Советская Белоруссия. – 2012. – 15 марта. – С. 1.

9. Евангелие XV века из Жировичей обнаружилось на выставке в Вильнюсе [Электронный ресурс]. – 2012. – Режим доступа: <http://www.sb.by/post/128219/>. – Дата доступа: 20.03.2012.

10. Гатальская, Г. В. Психологические особенности национального самосознания белорусских студентов / Г. В. Гатальская, Н. М. Зайцева // Высэйшая школа. – 2005. – № 2. – С. 61.

11. Кодекс Республики Беларусь об образовании / М-во внутр. дел Респ. Беларусь; учреждение образования «Акад. М-ва внутр. дел Респ. Бел.». – Минск: Акад. МВД, 2011. – С. 19.

12. Базовые ценности эпохи Твиттера. О семинаре идеологических работников Витебской области [Электронный ресурс]. – 2012. – Режим доступа: <http://www.sb.by/post/128219/>. – Дата доступа: 20.03.2012.

Паступіла 29.03.2012